

# Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Paedagogica VI (2016)

ISSN 2299-2103

*Tamara Cierpiałowska, Elżbieta Lubińska-Kościółek*

**Prof. dr hab. Alicja Rakowska**

Dnia 9 grudnia 2002 roku, ówczesny Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski, podpisał nominację dr hab. Alicji Rakowskiej na profesora nauk humanistycznych<sup>1</sup>. Osiągnięcie najwyższego dla naukowca tytułu stanowiło zwieńczenie wieloletniej, rzetelnej i niezwykle bogatej pracy wychowawczej, dydaktycznej i naukowo-badawczej, której sześćdziesięciolecie przypada w roku 2015.

## **Droga do zawodu nauczyciela**

Alicja Rakowska urodziła się 4 stycznia 1934 roku, w Starachowicach, jako jedyne dziecko urodzonej w Charkowie Felicji (z domu Mazgaj) oraz Mieczysława. Czasy jej dzieciństwa i młodości przypadły na szczególnie trudny dla Polski okres wojny i lata powojenne, naznaczone komunistycznym reżimem. Ojciec – żołnierz podziemia polskiego trafił do Oświęcimia, skąd nigdy nie powrócił.

W rodzinnym mieście Alicja ukończyła szkołę podstawową i średnią, gdzie – jak wspomina – odebrała rzetelne wykształcenie. Zawdzięcza je wybitnym nauczycielom, wśród których znaleźli się profesorowie z Uniwersytetu z Warszawy i Krakowa, którzy osiedli w Starachowicach po Powstaniu Warszawskim, bądź zostali relegowani z macierzystych uczelni ze względów politycznych. Ówczesna rzeczywistość polityczna wpłynęła również na wybory nastoletniej Alicji. Nie dane jej było podjąć wymarzonych studiów medycznych (pierwszy raz w ogóle nie dopuszczono jej do egzaminu wstępnego, rok później mimo pozytywnie zdanego egzaminu nie przyjęto na uczelnię medyczną). Warunkiem dostania się na medycynę było bowiem wstąpienie do młodzieżowej organizacji ideowo-politycznej ZMP, a – jak dzisiaj ocenia Profesor Alicja Rakowska – „byłam niepokorna i ... chyba odważna”. Ostatecznie, kierując się sugestią najbliższej rodziny, wybrała Katolicki Uniwersytet Lubelski, który w tamtych trudnych czasach był enklawą niezależności.

---

<sup>1</sup> Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nr 115-12-02.

W latach 1951–1956 była studentką studiów magisterskich z zakresu filologii polskiej (specjalność językoznawstwo) na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Jako studentka nawiązała kontakt z dziećmi i młodzieżą niewidomą, jeżdżąc jako opiekun na letnie kolonie. To doświadczenie wiązało się z wyborem kolejnych studiów. Tym razem były to dwuletnie studia pedagogiczne w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, dzięki którym uzyskała uprawnienia do pracy w szkole specjalnej.

### Praca zawodowa w szkolnictwie specjalnym

W okresie od 1955 roku do 1961 roku Alicja Rakowska zatrudniona była jako nauczyciel w Zakładzie dla Dzieci Niewidomych w Łaskach.

Przez kolejnych szesnaście lat, aż do 1977 roku, jej praca pedagogiczna związana była przede wszystkim z Zakładem Wychowawczym nr 2 im. Janusza Korczaka w Krakowie, gdzie pełniła obowiązki wychowawcy, a następnie Dyrektora<sup>2</sup> Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 46, wchodzącej w skład placówki. Doświadczenie zawodowe zdobywała także pracując w Instytucie Pediatrii w Krakowie (1966–1967) oraz jako nauczyciel osoby głuchoniewidomej (1968).

Organizowała, i przez wiele lat prowadziła, zespoły samokształceniowe dla nauczycieli szkół specjalnych, pracujących w Krakowie oraz na terenie województwa małopolskiego. Wspólne spotkania, wymiana doświadczeń i konsultacje służyły doskonaleniu kompetencji nauczycieli i upowszechnianiu nowych rozwiązań metodycznych.

Istotnym przedsięwzięciem związanym z tym okresem pracy zawodowej Alicji Rakowskiej było opracowanie na zlecenie Ministra Oświaty i Wychowania projektu programu nauczania języka polskiego dla klas V–VIII szkoły podstawowej specjalnej dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną (1970).

Była jedną z pierwszych osób zaproszonych do pisania podręczników dla uczniów niepełnosprawnych przez tworzącą się Redakcję Szkolnictwa Specjalnego w Państwowych Zakładach Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych w Warszawie.

We współpracy z Krystyną Skalską opracowała podręcznik *Język polski dla klasy siódmej szkoły specjalnej*, wydany po raz pierwszy w 1973 roku. Kolejne podręczniki opracowywała już samodzielnie. Ukazywały się one przez szereg lat (ostatnie wydanie miało miejsce w 1999 roku).

Z osiągnięcia w pracy dydaktycznej Alicja Rakowska otrzymała w 1973 roku nagrodę indywidualną II stopnia Ministra Oświaty i Wychowania, a w 1976 roku Złoty Krzyż Zasługi.

---

<sup>2</sup> Fakt ten uznać można za ewenement, bowiem w tamtych latach od wszystkich osób piastujących ważniejsze stanowiska w oświacie wymagano przynależności partyjnej, a Alicja Rakowska przez całe życie pozostała bezpartyjna. Zrzuciła się natomiast w roku 1980, gdy powstawała NSZZ Solidarność. Członkiem Solidarności pozostawała do lat 90. XX w.

## Kariera akademicka. Działalność naukowo-badawcza i dydaktyczna

W październiku 1977 roku Alicja Rakowska została zatrudniona na stanowisku wykładowcy w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, kierowanym wówczas przez doc. dr hab. Jadwigę Baran. W grudniu 1979 roku na zebraniu naukowym Zakładu Pedagogiki Specjalnej wygłosiła referat pt. *Upośledzenie umysłowe a komunikacja językowa dzieci*, prezentując pierwsze wyniki swoich badań związanych z opracowywaną rozprawą doktorską *Stopień opanowania języka przez dzieci lekko upośledzone umysłowo*, którą obroniła z wyróżnieniem w 1982 roku.

W latach 1977–1988 opublikowała kilkanaście artykułów naukowych, były to między innymi: *Rola języka polskiego w systemie kształcenia uczniów lekko upośledzonych umysłowo* (1977), *Potrzeby indywidualnej nauki czytania uczniów na lekcjach polskiego* (1978), *Znajomość określonych grup słownictwa przez uczniów lekko upośledzonych umysłowo* (1980), *Charakterystyczne cechy struktur składniowych dzieci lekko upośledzonych umysłowo* (1983), *Praca nad kształceniem systemu językowego u dziecka głuchego w Czechosłowacji* (1988), *Z badań nad opanowaniem poziomu języka przez dzieci głuche* (1990). Podejmowana tematyka, jak zauważyła doc. Jadwiga Baran dotyczyła zagadnień mało wówczas poznanych, a zarazem istotnych z punktu widzenia organizacji procesu rewalidacji uczniów z niepełnosprawnością.

W kolejnych latach stopniowo konstituowały się jej zainteresowania badawcze, koncentrujące się na zagadnieniach związanych z oligofrenopedagogiką, surdopedagogiką, logopedią i językoznawstwem stosowanym. Tematyka badań dotyczyła trzech zasadniczych kwestii: poziomu umiejętności językowych dzieci z lekką niepełnosprawnością intelektualną, możliwości stymulowania umiejętności językowych dzieci głuchych oraz rozwoju i uwarunkowań kompetencji komunikacyjnej uczniów z niepełnosprawnością.

W roku 1992, nakładem Wydawnictwa Naukowego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, wydano książkę Alicji Rakowskiej pt. *Rozwój systemu językowego dzieci głuchych*<sup>3</sup>, która w opinii prof. Stanisława Grabiasa<sup>4</sup>, stanowi rzetelny obraz rozwoju języka dziecka niesłyszącego, pokazując zarazem trudności w opanowaniu systemu językowego, jak i te możliwości, które należy wykorzystać budując, dostosowany do potrzeb dziecka niesłyszącego, program językowy. W części teoretycznej rozprawy, Autorka zaprezentowała zagadnienia dotyczące języka, w tym wykładnię terminologiczną oraz teorie wyjaśniające proces nabywania systemu językowego. Przedstawia także metody kształcenia głuchych, środowiskowe determinanty rozumienia i tworzenia symboli słownych, problemy edukacji szkolnej uczniów niesłyszących oraz ich programy nauczania języka. Szczególnie interesująca jest część

---

<sup>3</sup> Publikacja – ze względu na jej nowatorski charakter – wzbudziła bardzo duże zainteresowanie środowiska naukowego i praktyków, stąd w 1995 roku ukazało się nakładem tego samego wydawnictwa uzupełnione wydanie drugie o zmodyfikowanym tytule *Rozwój systemu gramatycznego u dzieci głuchych*.

<sup>4</sup> Z recenzji wydawniczej.

empiryczna monografii, w której – na podstawie badań longitudinalnych, trwających trzy lata – zaprezentowane zostały sposoby i rezultaty stymulowania rozwoju sprawności językowych dzieci niesłyszących z klas III, IV i V. Pracę wieńczy autorska propozycja strategii kształtowania umiejętności językowych uczniów niesłyszących w toku procesu dydaktycznego. Z dzisiejszej perspektywy, a więc po 23 latach od ukazania się pierwszego wydania tej rozprawy, sytuacja dzieci z wadą słuchu uległa diametralnej zmianie<sup>5</sup>. Spowodowało to znaczną dezaktualizację treści metodycznych, ale pozycja ta w dalszym ciągu jest bardzo wartościowa, gdyż może być wykorzystywana jako materiał o charakterze historycznym do badań porównawczych umiejętności językowych dzieci z wadą słuchu w przeszłości i dziś.

22 stycznia 1993 roku dr Alicja Rakowska na podstawie wspomnianej rozprawy odbyła kolokwium habilitacyjne przed Radą Wydziału Humanistycznego WSP w Krakowie i uzyskała tytuł doktora habilitowanego nauk humanistycznych, w zakresie językoznawstwa i psycholingwistyki.

1 października 1994 roku Alicja Rakowska została zatrudniona na stanowisku Profesora nadzwyczajnego WSP, a w roku akademickim 1995/96 uzyskała nominację na Kierownika Katedry Pedagogiki Specjalnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Jej dorobek naukowy obejmował wówczas wiele rozmaitych pozycji (artykuły, monografie, skrypty i podręczniki do szkoły specjalnej).

Doświadczenie zdobywane w toku wieloletniej pracy z uczniami z niepełnosprawnością, poparte badaniami z zakresu psycholingwistyki i dydaktyki języka polskiego, wykorzystywała prowadząc zajęcia z zakresu: metodyki nauczania początkowego lekko upośledzonych umysłowo, metodyki nauczania języka polskiego, metodyki nauczania i wychowania upośledzonych umysłowo, metodyki nauczania niewidomych, a także seminaria magisterskie. W tamtym okresie tworzyła także materiały metodyczne dla studentów, była recenzentem podręczników i poradników dla nauczycieli, brała udział w pracach Komisji Egzaminacyjnej ds. nadawania stopni specjalizacji zawodowej.

Poszukiwania badawcze profesor Alicji Rakowskiej pogłębiały zawsze interdyscyplinarną refleksję: lingwistyczną, pedagogiczną, psychologiczną, jak również metodyczną. Powstałe w kolejnych latach prace zarówno o charakterze teoretycznym, jak i empirycznym podejmują problematykę edukacji uczniów z różnymi niepełnosprawnościami. Wśród prac tych wymienić należy: *Rozumienie stosunków przestrzennych określanych za pomocą przyimków przez dzieci niesłyszące* (1995), *Język mówiony dzieci lekko upośledzonych umysłowo w sytuacji szkolnej* (1996), *Kompetencja komunikacyjna dziecka niepełnosprawnego* (1996), *Struktura słownictwa wypowiedzi mówionych dzieci lekko upośledzonych umysłowo* (1997).

---

<sup>5</sup> Zwłaszcza, gdy w 2002 roku zaczął w Polsce obowiązywać Program Powszechnych Przesiewowych Badań Słuchu u Noworodków, co pozwoliło na wczesne wykrywanie, wczesną diagnozę i wczesną stymulację rozwoju językowego dzieci z wadą słuchu. Przyczyniło się do osiągnięcia przez nie znacznie lepszych rezultatów w procesie przyswajania systemu językowego i rozwoju mowy.

W latach 1999–2003 ukazało się siedem publikacji autorstwa Alicji Rakowskiej, w tym artykuły naukowe, monografia, opracowanie redakcyjne dwóch książek oraz podręcznik akademicki. Współpracując ściśle z WSiP-em w Warszawie przygotowywała także recenzje podręczników i materiałów metodycznych dla nauczycieli.

Uczestnicząc w licznych konferencjach krajowych i zagranicznych popularyzowała, stanowiącą przedmiot jej szczególnych zainteresowań, problematykę programowania i usprawniania języka dzieci niepełnosprawnych, akcentując kwestię porozumiewania się dziecka niepełnosprawnego w środowisku rodzinnym i szkolnym, w kontekście jego samodzielnej aktywności. Zarówno w wygłaszanych referatach, jak i publikacjach, obecny był zawsze wątek podmiotowości dziecka niepełnosprawnego, jego prawa do wzrastania i rozwoju w integracji z drugim człowiekiem.

W monografii *Jak porozumiewają się dzieci niesłyszące z osobami słyszącymi. Analiza wybranych interakcji komunikacyjnych* (2000), na podstawie wnikliwej oceny zachowań komunikacyjnych i umiejętności językowych dzieci niesłyszących, przedstawiła ich najczęściej obserwowane sposoby porozumiewania się. Praca ta jest interesującym, pionierskim opracowaniem dotyczącym interakcji komunikacyjnych pomiędzy osobami z uszkodzonym słuchem a słyszącymi. Autorka, poszukując uwarunkowań rozwoju umiejętności komunikacyjnych dzieci niesłyszących, zwraca uwagę na związek między aktywnością dzieci a ich rozwojem językowym, analizując wiele rozmaitych sytuacji i toczących się w ich toku rozmów w przedszkolu, środowisku rodzinnym i szkolnym. Poprzez wnikliwe analizy buduje wiedzę, tak na temat samej głuchoty, jak i procesu programowania i usprawniania języka niesłyszących dzieci. Autorka udostępnia wiedzę językoznawczą, opartą na głębokiej refleksji naukowej i rzetelnych badaniach empirycznych, pedagogom specjalnym, studentom surdopedagogiki oraz wszystkim zainteresowanym wspieraniem rozwoju umiejętności komunikacyjnych dziecka z wadą słuchu.

W tym samym roku wydana została również książka pod redakcją Alicji Rakowskiej i Jolanty Baran pt. *Dylematy pedagogiki specjalnej* (2000). Jest to zbiór artykułów z konferencji, która odbyła się rok wcześniej w Krakowie, a której Pani Profesor była inicjatorką. Materiał podzielony został na trzy części – dotyczącą integracji, problemów kształcenia pedagogów specjalnych i ich podopiecznych oraz uwarunkowań diagnozy, poradnictwa i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością.

Kolejna istotna i oryginalna publikacja w dorobku naukowym Profesor Alicji Rakowskiej pt. *Język, komunikacja, niepełnosprawność: wybrane zagadnienia*, ukazała się tuż po uzyskaniu nominacji na profesora zwyczajnego w roku 2003. Opracowanie to – jak stwierdził w recenzji Profesor Tadeusz Gałkowski – „dotyczy doniosłej społecznie problematyki, która wchodzi w zakres zainteresowania wielu dziedzin”. Studium to stanowi efekt wieloletnich doświadczeń badawczych i dydaktycznych. Praca jest szczególnie cenna dla studentów pedagogiki specjalnej i nauczycieli czy terapeutów dzieci z niepełnosprawnością, gdyż Profesor Rakowska prezentuje w niej najważniejsze koncepcje i teorie z obszaru językoznawstwa, psycholingwistyki, psychologii rozwojowej i pedagogiki specjalnej. Tekst ten został

włączony do Korpusu Współczesnego Języka Polskiego, stworzonego przez Instytut Języka Polskiego PAN i może być wykorzystywany do tworzenia tak zwanych statystycznych modeli języka, a także w leksykografii i w nauczaniu języków<sup>6</sup>.

Profesor Alicja Rakowska zajmowała się również opisem i wyjaśnianiem najnowszej terminologii w pedagogice specjalnej i w psycholingwistyce, co między innymi znalazło swój wyraz w postaci haseł przedmiotowych, zamieszczonych w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*.

Wiedza i doświadczenie pozwalały Profesor Alicji Rakowskiej nie tylko na rzetelne przygotowywanie do zawodu studentów pedagogiki, ale także przyczyniały się do rozwoju kadry naukowej. Pod kierunkiem Pani Profesor powstało kilka rozpraw doktorskich o zróżnicowanej tematyce, odzwierciedlającej rozległość Jej zainteresowań naukowych. Wśród nich wymienić można prace obecnych pracowników Instytutu Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego: Danuty Baraniewicz na temat *Uwarunkowania akceptacji szkolnej uczniów w klasie integracyjnej* (2006), Tamary Cierpiąłowskiej dotyczącą *Edukacyjnych i psychospołecznych problemów funkcjonowania studentów z niepełnosprawnością* (2006) oraz Elżbiety Lubińskiej-Kościółek na temat *Stymulowanie wyobraźni dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim przez kontakty ze sztuką* (2007).

Od 2004 roku prof. dr hab. Alicja Rakowska kontynuuje swoją działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną jako pracownik Instytutu Nauk o Wychowaniu Akademii Ignatianum w Krakowie. Jej dorobek naukowy wzbogaciły liczne opracowania empiryczne i teoretyczne opublikowane w recenzowanych monografiach i seriach wydawniczych, m.in.: *Umiejętności językowe dzieci i młodzieży lekko upośledzonych umysłowo* (2005), *Współtworzenie dialogowych form wypowiedzi przez dzieci niesłyszące* (2005), *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli szkół specjalnych* (2006), *Dylematy edukacyjne nauczycieli szkół specjalnych* (2007), *Postawy wolontariuszy Ruchu Wiara i Światło wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną* (2009), *Nauczanie dzieci lekko upośledzonych: podstawowe dylematy* (2010), *Kontekst dydaktyczny profilaktyki w pedagogice specjalnej* (2011), *Zasoby twórczej aktywności osób niepełnosprawnych* (2011), *Dwujęzyczność niesłyszących a bilingwalne konteksty procesów edukacyjnych* (2013).

Alicja Rakowska należy do grona profesorów, dla których praca naukowa jest prawdziwą pasją. Będąc człowiekiem o uznanym i bogatym dorobku naukowym, nie poprzestaje w swoich poszukiwaniach badawczych i wciąż podejmuje nowe wyzwania. Jednocześnie pozostaje osobą niezwykle skromną, dla której wartością jest odkrywanie prawdy.

## Praca w organach i władzach uczelni

W latach 1997–2004 pełniła funkcję Kierownika Katedry Pedagogiki Specjalnej oraz Kierownika Zakładu Rozwoju i Zaburzeń Komunikacji.

---

<sup>6</sup> Licencja na wykorzystanie utworu w KWJP IJP PAN z dnia 16 stycznia 2004 r.

Ponadto była członkiem Senatu Akademii Pedagogicznej w latach 1996–2002 roku, członkiem Komisji Dyscyplinarnej Nauczycieli Akademickich i członkiem Komisji Dyscyplinarnej Studentów.

### **Praca w ogólnopolskich instytucjach naukowych**

Od 1992 do 2010 roku (z przerwami) Profesor Alicja Rakowska współpracowała z Polską Akademią Nauk, a w maju 2003 roku została członkiem Komisji Rozwoju i Zaburzeń Mowy Komitetu Językoznawstwa PAN.

W latach 2010–2013 była członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego X kadencji trwającej 4 lata – organu współdziałającego z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego i nauki oraz z organami władzy i administracji publicznej, w ustalaniu polityki państwa w zakresie szkolnictwa wyższego, polityki naukowej i innowacyjnej państwa.

Profesor Alicja Rakowska była także wieloletnim rzeczoznawcą MENiS w zakresie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych.

Ponadto była członkiem wielu organizacji i towarzystw naukowych na przykład: Polskiego Towarzystwa Logopedycznego.

### **Nagrody i odznaczenia**

Za osiągnięcia naukowe i dydaktyczno-wychowawcze Profesor Alicja Rakowska otrzymała liczne nagrody i wyróżnienia: Nagrodę Ministra Oświaty i Wychowania II stopnia (1973), Złoty Krzyż Zasługi (1976), Nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki III stopnia (1983), Medal 40-lecia PRL (1985), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1986), Medal Komisji Edukacji Narodowej, odznakę „Za pracę społeczną dla miasta Krakowa” (1988) oraz Medal Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie od Rektora i Senatu (2011).



Alicja Rakowska w gronie profesorów Akademii Pedagogicznej w Krakowie (2006)

Źródło: archiwum prywatne prof. A. Rakowskiej



Profesor Alicja Rakowska ze swoimi świeżo wypromowanymi doktorami nauk humanistycznych, obok profesor Marian Śnieżyński (2006)

Źródło: archiwum prywatne prof. A. Rakowskiej



Profesor Alicja Rakowska z profesor Anielą Korzon i śp. prof. Władysławem Dyckiem  
(Międzyzdroje 2006)

Źródło: archiwum prywatne prof. A. Rakowskiej



Z gospodarzem konferencji prof. Teresą Żółkowską i w gronie współpracowników z Katedry  
Pedagogiki Specjalnej (Międzyzdroje 2006)

Źródło: archiwum prywatne prof. A. Rakowskiej

## **Professor Alicja Rakowska**

### **Abstract**

The year 2015 is the year of the 60th anniversary of the upbringing, didactic and scientific work of a unique professor of humanistic sciences – Alicja Rakowska. The article presents the most important information regarding Her life, professional work in special schooling, academic career, work in the institutions and management of the university and nationwide scientific institutions, as well as scientific achievements and meaning of the research conducted by Her for the development of special pedagogy.

**Keywords:** biogramme, Polish science, special pedagogy

### **Elżbieta Lubińska-Kościółek**

doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt w Instytucie Pedagogiki Specjalnej, nauczyciel i terapeuta.

### **Tamara Cierpiałowska**

doktor nauk humanistycznych, pedagog specjalny, logopeda, neurologopeda, terapeuta SI, adiunkt w Instytucie Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Zainteresowania naukowe skoncentrowane wokół problematyki: wspomagania rozwoju dorosłych osób z niepełnosprawnością w procesie przezwyciężenia ograniczeń i poszukiwania sensu życia, psychospołecznego i edukacyjnego funkcjonowania młodzieży i dzieci z niepełnosprawnością w warunkach integracji i inkluzji oraz wspomagania rozwoju umiejętności komunikacyjnych dzieci z niepełnosprawnością, zwłaszcza z uszkodzonym słuchem.